

ZADANIA OTWARTE – CZY TYLKO DLA AMBITNYCH?

Próba poszukiwania odpowiedzi na przykładzie zadań konkursowych VI edycji Pomorskiej Ligi Zadaniowej *Zdolni z Pomorza*

Zakończona VI edycja Pomorskiej Ligi Zadaniowej *Zdolni z Pomorza* jest – moim zdaniem – dobrym punktem wyjścia do podjęcia dyskusji o zadaniach otwartych, jakie pojawiły się na kwalifikacyjnym, powiatowym i wojewódzkim etapie konkursu z kompetencji społecznych i poszukania odpowiedzi na tytułowe pytanie. Współczesne koncepcje edukacyjne wskazują na dużą samodzielność nauczyciela w tworzeniu zadań i metod oceniania osiągnięć uczniów, oczywiście mając na uwadze już stosowane i sprawdzone sposoby i metody, specyficzne dla danego przedmiotu. Wybierając zadania otwarte, które często są określane aktywizującymi i motywującymi, mamy świadomość, iż wymuszają rozbudowaną odpowiedź i nie można na nie udzielić odpowiedzi zamkniętej typu „tak” lub „nie”.

Na potrzeby Pomorskiej Ligi Zadaniowej *Zdolni z Pomorza* otwarte zadania konkursowe, były częściowo skonstruowane na wzór maturalnych i tych z egzaminu ośmioklasisty. Różnią się jednak od zadań spotykanych w arkuszach egzaminacyjnych czy przygotowywanych przez nauczycieli języka polskiego, WOS-u i historii, a także innych przedmiotów w trakcie bieżącej pracy z uczniami. Mają one na celu nie tylko sprawdzić poziom wiedzy uczestników konkursu, ale również pobudzić do dalszego rozwoju zdolności poznawczych, umiejętności analizy, zmysłu syntezy i myślenia krytycznego, tak istotnych z punktu widzenia kompetencji społecznych¹. Zawsze jednak pytania testowe opracowane były na podstawie wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej i ponadpodstawowej oraz obowiązujących programów nauczania, także dostosowane do możliwości uczniów, ale zaliczanych do tych z grupy pracowitych i ambitnych.

Do podjęcia tematu stosowania w pracy z uczniami zadań otwartych, upoważnia mnie zarówno długoletnia praca jako nauczyciel historii i WOS-u (33 lata), jak również status egzaminatora zewnętrznego egzaminu maturalnego oraz eksperta Pomorskiej Ligi Zadaniowej *Zdolni z Pomorza*, który często dostrzega u uczniów brak odpowiednich umiejętności (np. przy ocenie wypracowania zwracana jest uwaga na sposób realizacji tematu, odbiór tekstu źródłowego i wykorzystania zawartych w nim informacji, analizy, interpretacji), brak elementarnej faktografii (nie można napisać dobrej i wysoko punktowanej pracy bez jej znajomości) czy poprawnego stosowania chronologii historycznej. W porównaniu z sytuacją sprzed kilku lat, warto pamiętać o czynnikach mających negatywny wpływ na szanse edukacyjne uczniów, przed wszystkim wynikające z nauczania zdalnego czy zmian i korekt w podstawie programowej². Z drugiej zaś strony – obecnie nauczyciele i uczniowie mają większą wiedzę o konstrukcji zadań, o wymaganiach i o sposobie oceny prac.

W potocznym rozumieniu uczestnikami konkursów przedmiotowych są „uczniowie zdolni”, czyli z wysokim poziomem inteligencji i wysoką efektywnością uczenia się, zapamiętywania i logicznego myślenia. Wielu zdolnych uczniów nie bierze jednak udziału w rywalizacji konkursowej, ponieważ nie zostały stworzone im odpowiednie warunki, aby mogli rozwijać swoje predyspozycje. Przy całej złożoności definicji „zdolności” należy zaznaczyć, iż

¹ Zob. szerzej: W. Gajewski, *Kompetencje społeczne*, „Informator oświatowy”, Biuletyn Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Słupsku 2018, nr 3 (183), s. 31-33; tenże, *O roli i znaczeniu kompetencji społecznych*, „Informator oświatowy”, Biuletyn Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Słupsku 2018, nr 3 (187), s. 34-37.

² Podstawa programowa – obowiązkowy na danym etapie edukacyjnym zestaw treści nauczania oraz umiejętności, które muszą być uwzględnione w programie nauczania i umożliwiają ustalenie kryteriów ocen szkolnych i wymagań egzaminacyjnych, określa ją Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej (Dz. U. 2017 r. poz. 356).

rozwój ucznia uzależniony jest od predyspozycji wrodzonych oraz od wpływu środowiska, w którym uczeń się rozwija, także wsparcia, stymulacji i motywacji³.

W przygotowaniu do każdego rodzaju konkursu, poza opanowaniem niezbędnego zasobu materiału i posiadaniem określonych umiejętności, potrzebna jest również wiedza na temat konstrukcji zadań konkursowych, zarówno nauczycielom przygotowującym uczniów, jak i samym uczniom. Zagadnieniu konstrukcji zadań poświęcono sporo książek i artykułów. Najczęściej dotyczyły one budowy, form, typu oraz przydatności pisemnych zadań otwartych⁴. Ta wiedza jest nauczycielom praktykom powszechnie znana i nie ma potrzeby jej powielania.

Wyróżniamy dwa rodzaje zadań: zamknięte i otwarte. Można wspomnieć tylko, iż klasyfikując zadania według długości i złożoności wypowiedzi ucznia, mamy trzy podstawowe formy zadań otwartych:

1. zadanie rozszerzonej odpowiedzi (ang. extended-response item), określane też zadaniem rozprawką (ang. essay item), inaczej rozwinięta odpowiedź ucznia;
2. zadanie krótkiej odpowiedzi (ang. short-answer item) wymagające udzielenia odpowiedzi w postaci jednego słowa, pełnego zdania lub 2-3 zdań, podania symbolu, liczby (np. daty);
3. zadania z luką (ang. completion item), czyli uzupełnienia zwrotu, zdania fragmentu tekstu, wyrażenia⁵.

Słusznie zauważył Bolesław Niemierko, iż „w pisemnych zadaniach otwartych uczeń samodzielnie formułuje i zapisuje odpowiedzi. Ta samodzielność jest wielką zaletą zadań otwartych, ale także ich słabością, bo wielu uczniom zredagowanie odpowiedzi pisemnej, nawet bardzo krótkiej, sprawia większą trudność i zabiera sporo czasu niż merytoryczne rozwiązanie danego zadania”⁶. Słowa te nic nie tracą na aktualności, do dziś stanowią problem wielu uczniów, także tych pracowitych i ambitnych. Systematyczna praca nauczycieli, prowadzona w tym zakresie już od szkoły podstawowej, może przynieść poprawę, a różnorodne działania edukacyjne w ramach Pomorskiej Ligi Zadaniowej *Zdolni z Pomorza* na pewno ją wzmacniają.

Przyczyną tego zjawiska może być, coraz częstsze, powszechne przekonanie, że WOS i historia to trudne przedmioty, a zadania otwarte można realizować wedle sposobu „napisz wszystko co wiesz o ...”, zupełnie pomijając kompetencje związane z czytelnictwem, czy te prowadzące wprost do powiązania i rozumienia faktów oraz zjawisk społeczno-polityczno-gospodarczych. Dzisiejszym uczniom trudność sprawia przygotowanie własnego i spójnego tekstu na podany temat.

Od uczestników konkursu, jakim jest Pomorska Liga Zadaniowej *Zdolni z Pomorza*, w zakresie kompetencji społecznych, wymaga się nieco innego sposobu myślenia i realizowania zadań konkursowych, zwłaszcza na etapach powiatowym i wojewódzkim, niż często czyni się to w szkole. Zatem metody i formy pracy powinny być zróżnicowane i stymulować wszechstronny rozwój.

W każdym roku do trzech etapów konkursu przygotowywany był test z kompetencji społecznych, zawierający pytania z zakresu historii i WOS-u, literatury i szeroko rozumianej sztuki czy nawet filozofii. W całym teście konkursowym, na etapie szkolnym, ich ilość najczęściej wynosiła od 18 do 20, na etapie powiatowym i wojewódzkim, zawsze było to 5 zadań. Uczestnicy mieli również możliwość przygotowania zadania dodatkowego. Rozwiązujący zadania konkursowe mogli uzyskać maksymalnie 30 pkt (etap kwalifikacyjny),

³ M. Machałek (red.), *Jak pracować z uczniem zdolnym. Poradnik dla nauczycieli historii*, Wydawnictwo ORE, Warszawa 2013, s. 8.

⁴ Zob.: B. Niemierko, *ABC testów osiągnięć szkolnych*, WSiP, Warszawa 1975; B. Niemierko, *Pomiar wyników kształcenia*, WSiP, Warszawa 1999; W. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Wydawnictwo „Żak”, Warszawa 1996.

⁵ B. Niemierko, *Pomiar wyników kształcenia*, Warszawa 1999, s. 97-98.

⁶ Tamże, s. 97.

po 50 pkt na etapie (powiatowym i wojewódzkim) oraz 10 pkt za zadanie dodatkowe (nieobowiązkowe).

Zawsze w teście konkursowym na etapie kwalifikacyjnym (szkolnym) i wojewódzkim spotykamy zadania otwarte i zamknięte, na etapie powiatowym tylko zadania otwarte.

Na marginesie – nie przekonują autora konkursy wiedzy, zwłaszcza o tematyce humanistycznej i społecznej, w których pojawiają się tylko same zadania zamknięte, a klasyczne wypracowanie próbuje się zastąpić inną formą, bez konieczności formułowania długiego tekstu. W przekonaniu autora umiejętność pisania wypracowania jest cechą elementarnego wykształcenia humanistycznego i pomimo, że stanowi jedną z podstawowych trudności z jaką dziś boryka się młodzież szkolna, powinna być systematycznie ćwiczona. Powyższe współgra z nową formułą egzaminu maturalnego przygotowywanego od roku szkolnego 2022/2023 oraz egzaminu ósmoklasisty.

Przykładowo – nowa formuła egzaminu maturalnego (2023) z języka polskiego przewiduje, że „drugi arkusz będzie obejmował wypracowanie na wybrany przez zdającego temat. Nowe wymagania obejmują napisanie tekstu na co najmniej 400 słów, uwzględnienie w nim dwóch utworów literackich (w tym jednego z listy obowiązkowych lektur), oraz dwa konteksty (biograficzne, kulturowe, polityczne, społeczne, historyczne)”, z WOS-u i historii „ostatnim i jednocześnie najwyższym punktowanym zadaniem będzie zadanie rozszerzonej odpowiedzi, którego rozwiązanie ma stanowić wypowiedź argumentacyjna” oparta, mam nadzieję, na bardzo dobrej znajomości faktografii i szerokiej wiedzy własnej⁷.

Pomocne przy sprawdzaniu wspomianej np. faktografii będą zadania zamknięte. Przykład zadania zamkniętego najczęściej stosowanego w teście konkursowym, typu Prawda (P) – Fałsz (F), wykorzystanego na etapie kwalifikacyjnym dla szkół ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych w roku szkolnym 2021/2022 roku:

Zadanie 4. [0 – 1 pkt]

Zaznacz literą P – zdanie prawdziwe, a literą F – zdanie fałszywe.

1. Aleksander Głowacki i Bolesław Prus to dwaj najważniejsi pisarze w historii literatury polskiej.	
2. Bohaterka powieści Bolesława Prusa – Izabela Łęcka powzięła zamiar wyjechania z Polski i wstąpienia do klasztoru.	
3. Tytuł „Lalka” Bolesława Prusa odnosi się (w dosłownym znaczeniu) do procesu o kradzież, wytoczonego pani Stawskiej.	
4. „Stary subiekt” to Stanisław Wokulski w „Lalce” Bolesława Prusa.	

Źródło: Pomorska Liga Zadaniowa *Zdolni z Pomorza*. Konkurs dla uczniów szkół ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych województwa pomorskiego w roku szkolnym 2021/2022. Etap I – kwalifikacyjny. Przedmioty rozwijające kompetencje społeczne. ODN Słupsk 2021-2022.

Inne formy zadań zamkniętych wykorzystywane w teście konkursowym to zadania wielokrotnego wyboru (WW) oraz zadania na dobieranie (D). Pojawiały się także zadania typu: stwierdzenie-uzasadnienie (SU) oraz rozbudowane mieszane: otwarte i zamknięte.

Przykład zadania rozbudowanego mieszane: otwarte i zamknięte, wykorzystanego na etapie wojewódzkim dla szkół ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych w roku szkolnym 2021/2022 roku:

⁷ Cyt. za: *Informator o egzaminie maturalnym od roku szkolnego 2022/2023. Część ogólna*, CKE, Warszawa 2021; *Informatory o egzaminie maturalnym z poszczególnych przedmiotów od roku szkolnego 2022/2023*, CKE, Warszawa 2021.

Zadanie 2. [0 – 10 pkt]

Źródło 1. Mapa

Źródło: www.bing.com/images/mapy [dostęp: 29.12.2021]

2.1. Przeanalizuj mapę i wykonaj polecenia A. i B.

A. Nadaj tytuł mapie: [0 – 1 pkt]

Uwaga: tytuł powinien zawierać określenie czasu, przestrzeni i tematu.

Odpowiedź:

B. Wymień ziemie polskie zajęte przez Napoleona podczas kampanii 1806 roku przeciwko Rosji i Prusom, z których utworzono państwo w granicach jak w źródle 1., związane unią personalną z Królestwem Saksonii, formalnie niepodległe, faktycznie zależne od Cesarstwa Francuskiego: [0 – 3 pkt]

Odpowiedź:

2.2. Zagadnieniom i wydarzeniom z dziejów powszechnych dotyczących okresu napoleońskiego, przyporządkuj fakty z historii Polski z tego samego okresu. Wpisz właściwą cyfrę w wykropkowanym miejscu. [0 – 3 pkt]

- A. dwa porozumienia zawarte w Tylży pomiędzy Cesarstwem Francuskim a Imperium Rosyjskim i Królestwem Prus
- B. jedna z bardziej znanych bitew okresu napoleońskiego, określana jako „bitwa narodów” stoczona pod Lipskiem
- C. konferencja przedstawicieli państw europejskich, zwołana w celu rewizji zmian terytorialnych i ustrojowych wywołanych wybuchem rewolucji francuskiej i wojnami napoleońskimi

1. na mocy pokoju ustanowiono powstanie Księstwa Warszawskiego
2. śmierć księcia Józefa Poniatowskiego

3. na mocy traktatu o podziale ziem polskich zawartego przez Rosję, Prusy i Austrię utworzono Królestwo Polskie
4. utworzenie Legionów Polskich przez Jana Henryka Dąbrowskiego

Odpowiedź: A. B. C.

2.3. Oceń prawdziwość podanych stwierdzeń w odniesieniu do okresu napoleońskiego. Wybierz P, jeśli stwierdzenie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe. [0 – 3 pkt]

Lp.	Zdanie	Prawda	Falsz
1.	Napoleon Bonaparte w Warszawie 22 lipca 1807 r. nadał konstytucję Księstwu Warszawskiemu		
2.	Bitwa pod Raszynem została stoczona 19 kwietnia 1807 r. w czasie wojny z Austrią podczas wojen napoleońskich		
3.	Waterloo to miejsce słynnej bitwy stoczony 18 czerwca 1815 r., będącej ostateczną klęską Napoleona		

Źródło: Pomorska Liga Zadaniowa *Zdolni z Pomorza*. Konkurs dla uczniów szkół ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych województwa pomorskiego w roku szkolnym 2021/2022. Etap III – wojewódzki. Przedmioty rozwijające kompetencje społeczne. ODN Słupsk 2021-2022.

Mając na uwadze to, że kompetencje społeczne obejmują wiedzę z wielu dziedzin (język polski, historia, WOS, kultura i tradycja, edukacja: filozoficzna, czytelnicza i medialna), zadania otwarte dostosowano do tychże wymogów. Z konieczności polecenia do poszczególnych zadań nie są układane wokół motywu przewodniego, charakterystycznego dla danej epoki historycznej czy literackiej. Są zupełnie pojedyncze lub luźno ze sobą powiązane.

Poniżej zostały przedstawione dwa przykłady zadań otwartych z konkursu dla szkół podstawowych i ponadpodstawowych z roku szkolnego 2021/2022.

Zadanie 5. [0 – 10 pkt]

Który z nadmorskich kurortów województwa pomorskiego warto odwiedzić? Wskaż swoją propozycję i przedstaw argumenty, odwołując się do własnych przeżyć wynikających z odbytych podróży.

Uwaga: w ocenie wypowiedzi będzie brana pod uwagę poprawność językowa, ortograficzna i interpunkcyjna.

Źródło: Pomorska Liga Zadaniowa *Zdolni z Pomorza*. Konkurs dla uczniów szkół podstawowych województwa pomorskiego w roku szkolnym 2021/2022. Etap III – wojewódzki. Przedmioty rozwijające kompetencje społeczne. ODN Słupsk 2021-2022.

Zadanie 4. [0 – 10 pkt]

Aleksandra Piłsudska oceniając Bitwę Warszawską z 1920 r., zwaną również *Cudem nad Wisłą*, użyła porównania:

„Bolszewicka wizja wzniesienia rewolucji światowej na trupie Polski rozwiła się wtedy zupełnie. Ćwierć tysiąclecia przedtem oręż polski dokonał podobnego rozstrzygnięcia, kiedy Jan Sobieski rozbił armię turecką pod Wiedniem”.

Źródło: A. Piłsudska, *Wspomnienia*, Warszawa 1997, str. 238.

Napisz wypowiedź, w której udowodnisz prawdziwość lub nieprawdziwość przywołanego cytatu z podaniem, co najmniej czterech argumentów.

Uwaga: w ocenie wypowiedzi będzie brana pod uwagę również poprawność językowa, ortograficzna i interpunkcyjna.

Źródło: Pomorska Liga Zadaniowa *Zdolni z Pomorza*. Konkurs dla uczniów szkół ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych województwa pomorskiego w roku szkolnym 2021/2022. Etap III – wojewódzki. Przedmioty rozwijające kompetencje społeczne. ODN Słupsk 2021-2022.

Tak skonstruowane zadania konkursowe wymagają napisania wypracowania, w którym uczestnik zmagają konkursowych wykaże się gruntowną wiedzą historyczną (zadanie 4) lub złożonymi umiejętnościami (zadanie 5): zdobywania, przetwarzania i selekcjonowania informacji, wnioskowania oraz poprawnego konstruowania pracy pisemnej (wstęp, rozwinięcie i zakończenie). Wypracowanie daje dużą swobodę interpretacyjną, wymaga jednak przestrzegania wielu zasad, które są punktowane na konkursie, np.: zrozumienie fragmentu tekstu, dobór i selekcja materiału rzeczowego, prezentacja problemu, umiejętność posługiwania się terminami i pojęciami, konstrukcja pracy, język, styl, a nawet forma graficzna. Istotna jest strona formalna wypowiedzi. Należy wiedzieć, jakie elementy powinny znaleźć się, np.: w liście otwartym, piśmie urzędowym, petycji czy jak skutecznie przedstawić i uargumentować określoną propozycję. Ze względu na szeroki zakres treści konkursu z przedmiotu kompetencje społeczne sporo tematów dotyczyło zagadnień i problematyki lokalnej, co jest zgodne z założeniami konkursu.

Czy zadania, szczególnie te otwarte, wojewódzkiego konkursu Pomorskiej Ligi Zadaniowej *Zdolni z Pomorza* są zbyt trudne dla przeciętnych uczniów ze szkół podstawowych i ponadpodstawowych? Czy jest to konkurs dla ambitnych i szczególnie uzdolnionych uczniów? Moim zdaniem – nie, świadczą o tym statystyki uczestników kolejnych edycji. Tym, co jednak wyróżnia zadania konkursowe Pomorskiej Ligi Zadaniowej *Zdolni z Pomorza* z kompetencji społecznych, są właśnie zadania otwarte sprawdzające umiejętności szerokiego korzystania z różnorodnej wiedzy w nowych i niestandardowych sytuacjach, pozwalające wykazać się umiejętnościami w zakresie rozwoju techniki i możliwości dostępu do wiedzy. Uczestnik konkursu ma możliwość odkrywania znaczenia słów (także z kontekstu), zrozumienia związków frazeologicznych, odczytywania metaforycznego znaczenia słów, selekcji, przetwarzania, porównywania i wnioskowania. Uczestnik realizując zadania konkursowe często stawia tezę, przywołuje argumenty, wnioski, zwroty, myśli oraz zna cel tekstu i dostrzega sposób oddziaływania nadawcy na odbiorcę, przy czym rozumie konieczność prawidłowego stosowania środków językowo-stylistycznych.

Mam nadzieję, że przygotowanie uczniów do kolejnej VII edycji konkursu Pomorskiej Ligi Zadaniowej *Zdolni z Pomorza* w zakresie kompetencji społecznych i zaproponowane zadania otwarte, sprawią nauczycielom i uczniom autentyczną przyjemność. Warto próbować, bo każdy uczeń zgłaszający się do konkursu, to potencjalne wyzwanie dla nauczyciela, opiekuna. Udział w konkursie z pewnością wesprze w przygotowaniu się do egzaminów zewnętrznych (egzamin ośmioklasisty, matura) i zainspiruje do myślenia.

Literatura:

- Gajewski W., *Kompetencje społeczne*, „Informator oświatowy”, Biuletyn Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Słupsku 2018, nr 3 (183).
- Gajewski W., *O roli i znaczeniu kompetencji społecznych*, „Informator oświatowy”, Biuletyn Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Słupsku 2018, nr 3 (187).
- *Informator o egzaminie maturalnym od roku szkolnego 2022/2023. Część ogólna*, CKE, Warszawa 2021.
- *Informatory o egzaminie maturalnym z poszczególnych przedmiotów od roku szkolnego 2022/2023*, CKE, Warszawa 2021.
- Machałek M. (red.), *Jak pracować z uczniem zdolnym. Poradnik dla nauczycieli historii*, Wydawnictwo ORE, Warszawa 2013.

- Niemierko B., *ABC testów osiągnięć szkolnych*, Warszawa 1975.
- Niemierko B., *Pomiar wyników kształcenia*, Warszawa 1999.
- Okoń W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1996

dr Wojciech Gajewski

Ekspert Pomorskiej Ligi Zadaniowej *Zdolni z Pomorza* w zakresie kompetencji społecznych. Wykładowca akademicki i nauczyciel dyplomowany z ponad 30-letnim stażem pracy pedagogicznej, uczy historii i WOS-u w V LO im. Z. Herberta w Słupsku.